

גזל שינה הרב יעקב לנור

שאלה:

בהיותנו בישיבה מתעוררות לא אחת שאלות הקשורות לגזל שינה, הן בדירות – בחיים המשותפים של הבחורים בינם לבין עצמם – והן כלפי שכנים, שמתלוננים על הפרעות כשתלמידים חוזרים מאוחר. לכן רצינו לשאול מספר שאלות:

- א. מהו המקור לדין גזל שינה, ומה הם גדריו?
- ב. המעיר חבר לתפילה בניגוד לרצונו – האם יש בדבר גזל שינה?
- ג. האם זכותו של חבר או שכן להגביל עסקי חבריו לדירה או שכניו כשהולך לישון בשעה מוקדמת?
- ד. אדם שלומד תורה בקול ומעיר את השכנים – האם יש בכך גזל שינה? האם יש הבדל בין בית לבית מדרש?
- ה. האם מותר לקיים מסיבה או אסיפה כשהדבר מפריע לשכנים לישון?

תשובה:

האם יש מושג גזל בשינה?

בשו"ת של הרב מנשה הקטן שליט"א מארה"ב, הנקרא בשם "משנה הלכות", ישנן מספר תשובות בעניין¹. ננסה ללומדן, להרחיבן ולהסיק מתוכן הדרכות מעשיות. יש לדון תחילה האם המושג 'גזל' שייך לעניין זה. לכאורה גזל הוא הוצאת חפץ מיזו של השני, כפי שמגדיר רש"י בתחילת סנהדרין²: "החוטף מיד חבריו הוי גזלן, כגון ויגזול את החנית מיד המצרי". רש"י מביא עוד שני סוגי גזילות: "כופר בפקדון דמשלח בו יד הוי גזלן" – שגם זה נחשב גזילה בפועל, כפי שמגדיר רש"י, כיון שמשתמש בחפץ חברו וכופר בבעלותו עליו. לעומת זאת כותב רש"י: "לוה ולא שילם לא מיקרי גזלן דמלוה להוצאה ניתנה", ומסביר המהר"ם³, שבהלוואות – כיון ש"מלוה להוצאה ניתנה" – אינו נקרא גזלן, שהרי אין כאן מעשה גניבה בפועל. יוצא באופן ברור, שגזילה היא נזק ממשי שנגרם ע"י הפסד שנעשה בפועל. אמנם יש להסביר בדברי רש"י, שעוסק בדין גזל שאפשר לתבוע בבי"ד, אך ודאי שיש גם גזל אחר שלא נתבע והגדרתו תהיה שונה. דוגמה לכך יש בגמרא בסנהדרין⁴: נאמר שם שכותי שגזל פחות משווה פרוטה מישראל נענש על כך, ושואלת הגמרא: והרי ישראל מוחל על פחות משווה פרוטה, ועונה שאכן הישראל מוחל, אך בשעת המעשה יש לו צער, ועל זה מגדירה אותו הגמרא 'גזלן'. ואע"פ שלא ניתן לתבוע זאת בבי"ד ולא עבר בפועל על "לא תגזל"⁵ – שהרי מיד מוחל זאת –

¹ יצינו במקומן במהלך המאמר.

² דף ב. ד"ה "גזילות".

³ שם ד"ה "ברש"י ד"ה גזלות".

⁴ דף נ"ז.

⁵ ויקרא י"ט, י"ג.

וממילא אין "והשיב את הגזלה"⁶, אומרת הגמרא שכיון שיש לו צער בשעת מעשה – הרי זה נחשב כגזל. יוצא שגם צער שגרם אדם לחברו, למרות שאין בו תביעה ממונית, נחשב כגזל, וכך צ"ל גם לגבי הפסד שעות שינה שגורם צער כך ולכן יש צד לומר שנחשב כגזל. גם בתוספתא בבבא קמא⁷ כתוב: "שבעה גנבין הן הראשון שבכולן גונב דעת הבריות (והדוגמה לכך): והמסרב בחבירו לאורחו ואין בלבו לקרותו והמרבה לו בתקרובות ויודע בו שאינו מקבל" וכו'. יוצא שיש מושג של גניבה שאין בה הפסד בפועל, שהרי לא לוקח כלום ממה שגונב דעתו אלא רק מטעהו, ובכל זאת קוראים לזה 'גניבה'. אמנם ניתן להקשות מדוע גזל שינה לא מובא בברייתא, ועל כן אומר המשנה הלכות⁸, שאלה זו 'אבות טיפוס' של גניבה, אך יתכן שיש עוד פרטים של גניבות.

הערה לצורך דבר מצוה

אם יש צד של גזל בשינה, יש לדון לגבי הערת החבר לצורך מצוה שיעשה. ברור שאסור לגזול את החבר כדי לזכותו במצות צדקה, למשל; האם מותר להעירו לצורך מצוה? יש מקור לדין זה מהגמרא במסכת ברכות⁹, האומרת שרב נחמן אמר לעבדו בעניין קריאת שמע בלילה: "בפסוקא קמא צערן, טפי לא תצערן", ומסביר רש"י¹⁰: "אם ראיתני מנמנס צערני עד שאנער יפה בפסוק ראשון". משמע שדבר זה נחשב כצער, ולכן רק בפסוק הראשון – כשהכוונה מעכבת – ביקש שיעירו אותו, אך לא בשאר פסוקי קריאת שמע. ניתן ללמוד מכך בקל וחומר, שסתם להעיר בלי מטרה חשובה כקריאת שמע – יש לראות זאת כצער, ואסור. יוצאת מכאן מסקנה להלכה, שאם נוח לחבר שיעירו אותו לתפילה וכדו' – אין בעיה של גזל שינה, אך אם לא ברור שיש מטרה חיובית בהערתו – אין להעירו. יש לשים לב בדברי הגמרא, שלכאורה היה נראה שמבחינה אובייקטיבית יותר טוב שיאמר רב נחמן את כל קריאת שמע לפי כל כלליה ודקדוקיה, ובכל אופן העדיף רב נחמן לישון ולמנוע את צער ההתעוררות; ניתן ללמוד מכך, שלגבי מצוה שעלול לבטלה יש להעיר את החבר כי מסתמא ניחא לו שיעירו אותו, אך לגבי דברים אחרים הדבר נחשב כצער, ואע"פ שזהו דבר חשוב – אין זה ביטול מוחלט של המצוה. שואל המשנה הלכות⁸: הרי שינה של צדיקים "רע להן ורע לעולם"¹¹, וא"כ להיפך – במה שמעירים את הצדיק ישנה טובה גדולה! בשלמא להעיר רשע, שעליו נאמר¹¹: "יין ושינה לרשעים הנאה להן והנאה לעולם", ויש בזה צער כפול, גם לישן עצמו שטוב שישן ולא יעשה רע וגם לעולם – פשוט שיש להיזהר מלהעירו שלא לצער את כל המציאות, אך להעיר צדיק – לכאורה זו טובה! ומתוך המשנה הלכות, שעלול להיות מצב של חולי או לפחות של חולשה כאשר אינו ישן כשצריך, ולכן בסופו של דבר גם הצדיק וגם העולם ניזוקים מכך, שהרי זה משפיע על תורתו ותפילתו בהמשך היום.

⁶ שם ה', כ"ג. ועי' רש"י סנהדרין שם ד"ה "צערא בשעתא".

⁷ פרק ז' ריש הלכה ג'.

⁸ חלק י"ד ס"י קצ"ט.

⁹ דף י"ג.

¹⁰ שם ד"ה "בפסוקא קמא צערן".

¹¹ סנהדרין דף ע"א:

כתב בשו"ע¹²: "אם היה ישן מצערים אותו ומעירים אותו עד שיקרא פסוק ראשון והוא ער ממש, מכאן ואילך אין מצערים אותו כדי שיקרא והוא ער ממש, שאף על פי שהוא קורא מתנמנם יצא". אמנם מדייק המשנה ברורה¹³, שאם ישן ממש – לא יוצא ידי חובה, ומשמע א"כ שאם יש ביטול מצוה – חובה להעירו. יוצא מכאן שיש לאדם בעלות על שנתו, ויכול למנוע שלא יעירו אותו גם אם יש בזה נזק למציאות במה שאינו מקיים מצוה בהידור. אך לעניין ביטול מצוה גמור – אין לאדם בעלות על שנתו ומותר להעירו. וכן כתב גם בבאר היטב באו"ח בסי' קנ"א¹⁴, שכיון שיש איסור שינה בבית הכנסת "חייב לגעור באותן הישנים בבה"כ מכ"ש אותן שישנים בשעת הדרשה שאז עבירה גוררת עבירה ומסיר אזנו משמוע תורה". יוצא שמצד ביזוי בית הכנסת ואיסור ביטול תורה, ופעמים שיש בזה גם פגיעה בכבוד תורה – מותר ואף חובה לצערו בכדי להעירו.

דין שכנים המפריעים מתוך ביתם

אמנם גם אם לא נגדיר את המכונה "גזל שינה" כגזל – ודאי שנוק רגיל זה יחשב. וכך מובא בשו"ע בהלכות נזקי שכנים¹⁵, בעניין חזקת שימוש השכנים: "חנות שבחצר יכולים השכנים למחות בידו ולומר לו אין אנו יכולים לישן מקול הנכנסים והיוצאים... אבל אינם יכולים למחות בידו ולומר אין אנו יכולים לישן מקול הפטיש או מקול הריחים מאחר שכבר החזיק לעשות כן ולא מיחו בידו". הרמ"א מיקל בזה יותר, וכותב: "וי"א דכל מה שעושה בחנותו ובביתו אפילו לכתחילה אינן יכולין למחות ודוקא בני אדם בריאים אבל אם הם חולים והקול מזיק להם יכולים למחות". מהלכה זו רואים שיש פעמים בהן שכנים יכולים למחות מכח הטענה שאינם יכולים לישון, ומשמע שקיים צער בביטול שינה. אמנם, יש פעמים שחזקת השימוש עומדת בעינה למרות זאת, וא"כ נשאלת השאלה מהם גדרי ההלכה הקובעים לעניין זה.

מצאנו בשו"ע¹⁶, שאם אדם כותש חיטים במכתשת שבחצרו ואח"כ בנה השני חצר לידו – אפילו שהיתה לו חזקה בכתישה, שכבר כתש במשך ג' שנים¹⁷ – יכול חברו למחות בו להרחיק נזקו. אמנם שם משמע, כפי שאומר הסמ"ע¹⁸, שמדובר בהיזק בפועל (לקירות וכדו') מכח הרעידות. ומוסיף שם הרמ"א, שאפילו שאין נזק לחצר אלא ש"יש חולי הראש לבעל החצר וקול ההכאה מזיק לו" – צריך להרחיק מהחצר. משמע, שאם סתם מפריע הרעש אך לא מזיק – מותר. ואף כאן אנו נדרשים לשאלה – מהם הגדרים בעניין?

הפתחי תשובה שם¹⁹ מביא את דבר החת"ס²⁰, שאם החנות פתוחה ביום אינו יכול לטעון "איני יכול לישון מקול הנכנסים והיוצאים"; כל הטענה קיימת דוקא כשמוכר בשעות הלילה, שמפריע לזמן המיועד לשינה, כי דרך החנויות היתה למכור גם בלילה, אך אם מוכר ביום בזמן שרגילים להיות ערים – מותר. יוצא א"כ שההפרעה היא דבר שתלוי גם בזמני השינה של הציבור, והטעם

¹² או"ח סי' ס"ג סעי' ה'.

¹³ שם ס"ק ט"ז.

¹⁴ ס"ק ה'.

¹⁵ חו"מ סי' קנ"ו סעי' ב'.

¹⁶ שם סי' קנ"ה סעי' ט"ו.

¹⁷ שם סעי' ל"ו.

¹⁸ שם סי' קנ"ו ס"ק ט'.

¹⁹ סי' קנ"ו ס"ק א'.

²⁰ בשו"ת חו"מ סי' צ"ב.

שלא יכולים השכנים לישון קיים אך ורק כשהדבר כבר קרוב להיזק – שאינם יכולים לישון בשעות הלילה. אמנם בהמשך דוחה הפת"ש את הדברים, וכותב שמסתבר שלא היו מוכרים בלילה, וא"כ הטענה היא שביום אין לו מנוח מפני הבלבול של הרעש, שלפעמים התינוקות ישנים ביום או שהפועלים משכימים ובאים מוקדם, ובכסף הקדשים שם²¹ מוסיף שיש שנחים בצהריים או שקונים באים לצורך דחוף בלילה וזה מטריד. יוצא א"כ, שבעיקרון אין זכות להטריד מנוחת אדם יותר מדי ואפילו ביום.

אמנם, מאידך כתוב בשו"ע¹⁵, ש"עושה מלאכתו בחנותו ומוכר לשוק אבל אינם יכולים למחות בידו ולומר אין אנו יכולים לישן מקול הפטיש או מקול הריחים מאחר שכבר החזיק לעשות כן ולא מיחו בידו". יוצא לפי המחבר, שאם יש חזקה – אין טענה, ומעיר שם הסמ"ע²² שאין צריך חזקת ג' שנים אלא מספיק שעשה רעש ושכניו שמעו ולא מיחו ויכול להמשיך ברעש. יש להסביר את הסברא ע"פ דברי הסמ"ע²³, שכותב כי ההבדל בין חנות לבין עבודה בבית הוא שאת עבודות הבית – גם המרעישות שבהן – אין לו איפה לעשות, שהרי שם הוא גר ומשתמש בביתו שימוש רגיל, אך בחנות הוא מכניס אנשים לחצר המשותפת, ולאותם אנשים אין זכות בחצר, ולכן ניתן למחות שהרי יכול לעשות זאת במקום אחר. הרמ"א חולק על כך, ולדעתו מה שעושה בביתו "אפילו לכתחילה אינן יכולין למחות", ולכן לא צריך חזקה. גם הרמ"א מודה שלמרות הזכות שיש לאדם לעשות בדירתו כרצונו כל עוד אינו מפריע יותר מדי – כמו שהזכרנו לעיל בעניין המכתשת – יש מגבלה נוספת, והיא שכל הדין קיים דווקא באדם בריא, אך בחולה – אם "הקול מזיק להם יכולים למחות", ואומר הנתניבות²⁴ שאפילו אם היה בריא ואח"כ נחלה לא מועילה החזקה. יוצא א"כ, שברור שאם יש ברעש הפרעה גדולה – אסור לעשותו; למרות שזכותו של האדם לעשות בביתו מלאכות – אין לו זכות לגרום הפרעה שעלולה להזיק לשני, כגון במקום חולי. נראה פשוט, שאם אדם רוצה להכות בפטיש בשעות הלילה שמקובל לישון בהן – זה דומה לחולי, שהרי הלילה הוא זמן לשינה, והרוצה יכול לעבוד ביום, ואין זה מבטל זכות שימושיו בביתו, וכפי שהזכרנו לעיל בסמ"ע את החילוק בין חנות לבין שימוש בביתו.

דין הפרעת תינוקות של בית רבן

בהמשך הסי' כותב השו"ע²⁵: "וכן יש לו ללמד תינוקות ישראל תורה בתוך ביתו ואין השכנים יכולים למחות בידו ולומר לו אין אנו יכולים לישן מקול התינוקות של בית רבן והוא הדין לכל מיילי דמצוה שאינם יכולים למחות בידו". ויש לשאול, האם כל רעש מותר לצורך מצוה או שרעש תינוקות נחשב בגבול הסביר? הסמ"ע מדייק²⁶ מדברי המחבר, שלא הביא הגבלת מספרית של התלמידים, שבכל כמות תלמידים אי אפשר למחות על גזל שינה. אמנם מביא את דעת הרמב"ן, שחולק ואומר שמספר התלמידים מוגבל לחמישים, שזהו גודל כיתה, אך יותר מכך – אפילו שזה לצורך קודש – אין השכנים חייבים לסבול. הנתניבות²⁷ פוסק, שאפילו הם יותר מחמישים.

²¹ על סעי' ב'.

²² ס"ק י"א.

²³ בס"ק י"ג.

²⁴ משה"כ ס"ק ז'.

²⁵ סעי' ג'.

²⁶ בס"ק י"ג.

²⁷ משה"כ ס"ק ח'.

בפת"ש²⁸ מביא דברי הלבוש²⁹, שאם יש מקום שדרים בו בצפיפות – כגון בית חורף שהיו דחוקים במקום – אין דעת רוב העולם סובלת שילמד תינוקות ישראל, "ועל דעת זה לא נשתתף עמו בדירה זו אם לא שהתנה מתחלה". לפי זה, אם ישנו צד שברור לכו"ע שהוא לא סביר – יכולים למחות. מ"מ משמע מדברי השו"ע, שמניעת שינה אינה כגזילה, ולא הובא עניינה בהלכות גזילה אלא בהלכות נזקי שכנים, וא"כ יוצא שיש במניעת השינה נזק ולכן אסור. בשו"ת משנה הלכות⁸ מעורר היבט נוסף ע"פ הגמרא במסכת שבת³⁰. המשנה מביאה: "המכבה את הנר... מפני החולה שיישן פטור", ואומרת הגמרא שהיה צריך להיות כתוב 'מותרי' ורק אגב הסיפא כתוב "פטור", כלומר – אפשרות של שינה בחולה שיש בו סכנה מוגדרת ממש כפיקוח נפש. אמנם בחולה שאין בו סכנה אומרת הגמרא שפטור, למרות שמסתמא יש בזה עיכוב בהבראתו, כיון שאין זה פיקוח נפש. יש לדון א"כ מה יהיה במצב של חולה שיש בו פיקוח נפש השוכב במקום בו השכן הוא מלמד תינוקות. לא מצאתי פוסקים שדנים בעניין, אך נראה ברור שלא צריך לבטל את חזקתו בלימוד התינוקות. אין ספק שיש גם את הלילה (זמן שקל לשינה) וביום ודאי שיש חובה מוסרית על המלמד לעשות כל 'היכי תמצוי' כדי שלא יפריעו לשנת החולה. אמנם נראה שעצם זה שאין התייחסות לעניין מהווה מעין הוכחה שאין לשנות חזקות מפני הדבר יוצא הדופן שיש במקום זה של חולה שיש בו סכנה.

דין רעש העולה מלימוד בבתי מדרש בשעת הלילה

באחרונים מובא דיון לגבי בית המדרש – עד כמה יש ללומדים בו זכות להפריע, האם גם בלילה, ועד איזה זמן. הרב ואזנר שליט"א בספרו שבט הלוי³¹ כותב על כך, ובתחילת תשובתו מגדיר את "גזל השינה" לא כגזל אלא כביטול תועלת וטובת חברו, ויש בזה איסור, כפי שמשמע בשו"ע. ולגבי בית המדרש כותב הרב ואזנר, שאין כאן זכות גורפת להפריע, אלא שאם אלו קולות של לימוד תורה – מותר, וגם זה רק במקצת הלילה, ובשאר הלילה יש לאפשר לשכנים לישון, שהרי לילה זמן של שינה הוא. הוא מוכיח זאת מדברי השו"ע ביו"ד³², שאומר שמלמד תינוקות "יושב ומלמד כל היום וקצת מהלילה כדי לחנכם ללמוד ביום ובלילה". יוצא שרוב הלילה מוקדש לשינה, ומן הסתם מה שהתירו ללמד תינוקות בחצר מבלי להתחשב בנזקי השכנים נובע מכך שרוב הלילה – שהוא הזמן העיקרי לשינה – ממילא לא יופרע. ומוסיף הרב ואזנר, שאם תלמיד חכם לומד בבית המדרש וקולו מפריע לשכנים – ודאי עליו ללמוד בשקט; כל הדיון סובב סביב תינוקות של בית רבן, שאצלם לא שייך שיהיה שקט, שכן ההמולה והגבהת הקול של המלמדים בהכרח יוצרים רעש, אך אנשים בוגרים ודאי יכולים לשים לב לשקט בשעות השינה. אמנם הרב ואזנר מסייג דבריו ואומר שפשוט שלא צריך להיגרם מזה ביטול תורה או ביטול תפילה, אך מאידך יש להשתדל להתחשב.

אם יש חולים בסביבה – כותב הרב ואזנר, שודאי שיש לחוש לבריאותם. הוא מוכיח זאת מדברי בעל ערוך השולחן, שכותב³³: "אם יש חולים או איסטנסיים שהקול מזיק לבריאותם (=קול הפטיש

²⁸ ס"ק ב'.

²⁹ לבוש עיר שושן סי' קנ"ו סעי' ג'.

³⁰ דפים כ"ט: -ל'.

³¹ חלק ז' סי' רכ"ד.

³² סי' רמ"ה סעי' י"א.

³³ סי' קנ"ו סעי' ב'.

או קול הנכנסים והיוצאים (בחנות) **וודאי דיכולים למחות וגם חזקה אינו מועיל**. יוצא שטענת חזקה נכונה אך ורק כשאין חולה או איסטניס, אך כשיש – ודאי שאי אפשר להזיק לו ולצער. אמנם מוסיף שם בסי' הקודם³⁴, שהמוחה צריך להוכיח בבי"ד שהוא איסטניס או חולה, במקרה שזה רעש שבדרך כלל שאר בני אדם מסוגלים לסבול. אמנם, אם זהו רעש שלרוב בני האדם לא ניתן לסבלו – פשוט שבוזא אין מועילה חזקה ואין צורך בהוכחה בפני בי"ד.

אם בית המדרש נמצא בבית משותף – מוכיח הרב ואזנר מדברי הפת"ש שהזכרנו לעיל³⁵ לגבי בית חורף צפוף, שמובא שם שיכולין לטעון שאדעתא דהכי לא השתתפו, שכך בנידון דידן: השכנים באו לבית על דעת מגורים ולא על דעת שתהיה ישיבה בדלת שמולם, כך שאין להם הבדל בין יום ולילה מבחינת הרעש. משמע שאין לעשות בית מדרש בבית משותף בלי הסכמת השכנים הסמוכים.

הרב מנשה הקטן שליט"א בעל שו"ת משנה הלכות חולק על הרב ואזנר וכותב³⁶: "לא מיבעיא ת"ח או אפילו הרבה ת"ח הלומדים בביה"מ דרך לימודם אפי' בקול שמעורר השכנים אין בזה איסור כל שהוא דרך לימוד ואפילו רועש כקול הר סיני". מובן שתלמידי חכמים אינם חשודים חלילה להרעיש בדווקא על מנת להפריע, שזה פשוט שאסור. טבעיות הלימוד מתוך להט בערה של תורה גורמת לימוד בקול, ואין להחליש את עוצמת הלימוד מכל סיבה שהיא. הוא מוכיח את שיטתו מהגמרא בעירובין³⁷, שאומרת כי "כל בית שנשמעין בו דברי תורה בלילה שוב אינו נחרב". ומסביר רש"י שם³⁸: דווקא בלילה, כי "הקול נשמע מרחוק". יוצא שכיון שטבע התורה הוא להילמד בקול ולהישמע למרחוק בלילה, אף שזהו זמן שינה – אין חוששין לזה. ומביא המשנה הלכות עוד מקורות, שכולם באים להוכיח כי עיקר עניין הלימוד הוא דווקא בקול, וממילא כשמתיירים ללמד תורה בחצר – היינו בקול, עם כל הרעש שבכך, ואין בזה טענת נזיקין. הוכחה לדבריו מביא מדברי הרמב"ם בפירוש המשניות³⁹, שכותב שהסיבה לאי יכולת השכן למחות למרות רעש הנכנסים והיוצאים שמפריעו לישון היא כדי "**להרבות התורה בישראל**", ולכן מדגיש שאין הדין נוהג אלא במלמד תינוקות תורה, אך ה"מלמד חשבון או תשבורת יש לו רשות למנעו ולומר לו איני יכול לישן לא מקול הנכנסין ולא מקול היוצאין".

הרמב"ם מחדד את ההגדרה, ונראה מדבריו שברור שיש נזק לאדם מכך שאינו יכול לישון מקול הנכנסים והיוצאים, ולכן אסרו ללמד חשבון וכדו' למרות שיש תועלת לילדים מהלימוד. הם ודאי יוכלו ללמוד "מקצוע", ואף יש בזה צד של מצוה, שהרי אדם מצווה ללמד בנו אומנות⁴⁰, אך אינו יכול לעשות זאת על חשבון השינה של חברו. בלימוד תורה זהו דין אחר; כאן יש אחריות כלל ישראלית לריבוי תורה בישראל, ולכן מראש יש מחילה על העניין כדי להרבות תורה, להגדילה ולהאדירה. דין זה הוא מעין "מושבע ועומד מהר סיני", שהתורה מנעה מראש תביעת נזיקין על עניין זה. הדין נובע מתקנת רבי יהושע בן גמלא להושיב מלמדי תינוקות בכל מקום⁴¹, וממילא גם

³⁴ ס"י קני"ה סעי' ל"ג.

³⁵ ס"י קני"ו ס"ק ב'.

³⁶ חלק י"ד ס"י ר'.

³⁷ דף י"ח:

³⁸ ד"ה "ולא אמר איה".

³⁹ בבא בתרא פרק ב' משנה ג'.

⁴⁰ קידושין דף כ"ט.

⁴¹ בבא בתרא דף כ"א.

כשאין לו חזקה בזה אין השכן יכול למחות. אמנם לשון השו"ע⁴² היא שכך בכל דבר מצוה ולא דווקא בלימוד תורה, וא"כ יש לזה השלכה רחבה יותר, והדין יכלול כל מה שנגדיר בתור דבר מצוה. מ"מ מסיק המשנה הלכות, שתלמיד חכם הלומד בקול בביתו או בבית המדרש, "אע"פ שמעורר השכנים **מותר ומצוה קעביד** ואם ישמעו אחרים ויעמדו וילמדו גם הם תבא עליו ועליהם ברכה". מדבריו ניתן לומר, שגם בכל דבר מצוה – כדברי השו"ע – שהוא מצוה ישירה (שלא כמו בלימוד חשבון), אין השני יכול לטעון נזקי שכנים.

סיכום:

לפי מה שכתבנו לעיל נראה לענ"ד לענות על השאלות שהצבנו בפתיחה:
א. בפשטות הגדרת 'גזל שינה' היא נזק או צער שיש למנוע אותו בכל נזקי שכנים. י"א שיש בזה צד של גזל, אך אין לכך נפק"מ למעשה.

ב. להעיר חבר לתפילה – ודאי אפשר, שהרי זה צורך מצוה, ובודאי אם זמן תפילה עובר או שמפסיד תפילה במניין [אם כי בזה אפשר לומר שאם החבר לצורך הלימוד מעדיף לישון עוד (מסיבות שלו) לא יעירו אותו, שהרי אין בזה ביטול מצוה אלא ביטול הידור של מצוה, כפי שראינו בדברי רב נחמן].

ג. בחור שמגיע בשעות שמקובל להגיע לחדר יכול לעשות את צרכיו, ואם חברו הקדים לישון אין הוא יכול למנוע ממנו לעשות בדירה דברים שמקובל לעשות. כמובן – "דרכיה דרכי נעם"⁴³, ותלמידי חכמים שבארץ ישראל נקראים "נועים" – "לפי שמנעימין זה לזה"⁴⁴... ובייחוד שידוע עד כמה נצרכת שינה לצורך לימוד טוב בסדרים, ועל כן ראוי להתחשב ולעסוק בצרכים העלולים להפריע בזמן שלא ישנים.

ד. לגבי לימוד בבית מדרש הגורם לגזל שינה – קשה להניח את הראש בין שני הרים ולהכריע בין דברי הרב ואזנר שליט"א שמחמיר בדיני נזיקין לבין הרב הקטן שליט"א שמחמיר בביטול תורה, אך מ"מ נראה לענ"ד שיש להחמיר בענייני נזיקין, שהרי "האי מאן דבעי למהוי חסידא לקיים מילי דנזיקין"⁴⁵. ברור מחד שאי אפשר לטעון בשעות היום על גזל שינה, אך יש זמן שמקובל שהוא של שינה, ומי שלא ישן ומפריע – אינו גורם רק צער אלא אף עלול לפגום בבריאות. ברור שבהקמת בית מדרש יש לשקול מינימום של הפרעות, וכך בכל אסיפה ציבורית, אך יש דברים שאי אפשר למנוע [בית המדרש הוא מקום שיש בו קצת רעש וא"א למחות על כך; אך לא יעשו בית מדרש בבית משותף, ואם זה קצת רחוק – יעשו השתדלות למנוע את הרעש היוצא מבית המדרש (לסגור חלונות ולהדליק מזגנים וכדו')]. אי אפשר למנוע מבחורים לבוא לדירתם בשעות הלילה המאוחרות, שכיון שעוסקים בלימוד תורה ברור שאין לשעבדם לרגישות השכנים. אך ברור שעליהם להשתדל להיות שקטים וזהירים בהליכתם במדרגות ובסגירת הדלתות ולא למנוע שינה מן השכנים. יש להדגיש, שבסך הכל – עם תשומת לב לעניין – ניתן למנוע הרבה חיכוכים, וכפי שאמרנו זו דרכו של תלמיד חכם וזה חלק מדרך ארץ שקדמה לתורה⁴⁶, ונזכה להרבות מתוך זה

⁴² ס"י קני"ו סעי' ג' (הובאו דבריו לעיל).

⁴³ משלי ג', י"ז.

⁴⁴ סנהדרין דף כ"ד.

⁴⁵ בבא קמא דף ל'.

⁴⁶ תנא דבי אליהו רבא, א'.

בלימוד של תלמידי חכמים המקדשים שם שמים, שהרואה אותם אומר אשרי שלמד תורה, כפי שב"ה רגילים אנו לעשות באילת.

ה. מסיבה שמעירה את השכנים – נלע"ד שיש בזה בעיה, שהרי אי אפשר לומר שאדעתא דהכי השתתפו, שהרי מקובל שלא עושים רעש אחרי השעה 23:00 גם במסיבות, ולכן אין על זה חזקה. לגבי סעודת מצוה – יש לראות האם זה ביטול המצוה או שיש אפשרות לעשות המצוה בלי להפריע לשכנים (לסיים בזמן סביר וכדו'). גם בסעודה עם ריבוי משתתפים יכולים השכנים לטעון כבחנות איני יכול לישון מקול הנכנסים והיוצאים, לפי המחבר, ולדעת הרמ"א – אפשר להקל כי זה שימוש מקובל בביתו. אמנם בזמנים שבהם מקובל לעשות רעש – אפשר לומר שאדעתא דהכי השתתפו, אא"כ במקום חולי, שאז המוחה צריך להוכיח העניין, כדברי בעל ערוך השולחן דלעיל.